

de Staatsovermacht, met de Staatschen, en met de Dooperschen, slechts na te speuren, om 't aanstonds te ontwaren, hoe terdege het Calvinisme destijds ook in staatkundigen zin bij de „kleine luyden” ontwikkeld en gerijpt was.

Aan de behoefte om eenzelfde streven en bedoelen ook nu weer wakker te roepen, en waar het nog wakker bleek, te leiden, trachtte ik toen eerst in ONS PROGRAM en later in de GEMEENE GRATIE eenigermate te voldoen. Toch kon het hierbij niet blijven. ONS PROGRAM zag het licht reeds in 1879, toen de worsteling pas aanving, en mij nog alle tijd ontbroken had om mij op staatkundig gebied nader te orienteeren. Voor het gebrekkige en onvoldoende van dit eerste politieke geschrift had ik dan ook reeds voorlang een open oog; maar bij 't vele dat ik mij als dagtaak zag aangewezen, ontbrak de tijd mij ten eenenmale om er nader op in te gaan. Eerst toen mijn gebrekkig gehoor mij meer in 't studeervertrek opsloot, kon hier tijd voor worden gewonnen; en het is deze ruimer beschikking over mijn tijd, die mij bekwaamd heeft om het nu verschijnend werk te voltooien.

Liefst had ik voor de beide deelen, die dit werk groot zal zijn, den eenvoudigen titel behouden van „Nadere Toelichting”, gelijk de eerste aflevering dan ook onder dien simplen titel het licht zag. Toch werd mij dit bij definitieve uitgave beslist ontraden. Voor het eerste deel althans paste, zoo oordeelde men, deze titel niet. Het kindeke met het waterhoofd moet contrabande blijven. Op veler goeden raad nam ik daarom nu den titel van „ANTIREVOLUTIONAIRE STAATKUNDE”. Niet van „Antirevolutionair Staatsrecht”. De uitdrukking: Staatsrecht ware een te veel omvattend begrip geweest, dat onderscheidenlijk eerst een uiteenzetting van het algemeene stelsel van alle Antirevolutionaire politiek zou geeischt hebben, om daarna de zeer uiteenloopende vormen, die dit algemeene stelsel, naar verschil van landen en tijden, had aangenomen, afzonderlijk te doen uitkomen. Dit nu zou mijn beschikbaren tijd verre overschreden hebben, en mijn autodidactische krachten geheel zijn te boven gegaan. „Staatkunde” daarentegen stelt zoo hooge eischen niet. Dit toch is een begrip, dat de rijke materie meer van haar practische zijde neemt, en als zoodanig zich vanzelf tot een studie, die ons beginsel voor Nederland en in deze periode toelicht, kan beperken. Niet in het begrip: Staatsrecht, maar wel in het begrip: Staatkunde, ligt de ethnologisch-historische beperking vanzelf gegeven.

Den Haag, Juni 1916.

KUYPER.